

## Cigánykolóniák felszámolása Pécssett 1956 után <sup>[1]</sup>

**„A cigányság gazdasági és kulturális felemelkedését nem a cigány bizottság fogja elvégezni, hanem az a mélyszántás, amelyet a szocialista társadalom végez el, amely a soraiba emelkedett cigányt nem a bőre színe, sem sajátos magyar beszéde, hanem elvégzett munkája és emberi tisztessége alapján fogja értékelni és a környék lakóinak nagyobb családjába megértéssel és szeretettel befogadni.”**

### Bevezetés

Az elmúlt rendszerben Pécssett is több szakaszban zajlott le az előző évszázadokból átöröklött cigánysors: a nincstelenség, a vályog-puрик, sátrak és barlanglakások felszámolása, azaz a *cigánykérdés megoldása*. A problémakört összetett módon kellett volna megoldani, azaz a cigányság létköörülményeit; a foglalkoztatottságot, szociális, egészségügyi, oktatási és kulturális állapotaikat, azonban a korszak első felében a telep felszámolások váltak központi kérdéssé. Az 1950-es évek első felében elodázták, agyonhallgatták a kérdést, csak évtized második felében került sor bizonyos - főleg egészségügyi és szociális jellegű - intézkedésekre, míg nem a '60-as évektől kezdődik a „cigány- és kórbortelep”, mint „antiszociális jelenségek” felszámolása. Az 1961 júniusában az MSZMP KB Politikai Bizottsága által kiadott határozat indította el országosan ezt a folyamatot, az akkori politikai szlogent idézve a „cigányság társadalmi beilleszkedését” sürgetve.

A cigánykolóniák kialakulását a 20. század elejétől kísérhetjük nyomon markánsabban. A cigányság letelepedése elsősorban a foglalkoztatás, a munkahely biztosításának függvényében vizsgálható. A telep felszámolás megkezdéséig az erdőgazdálkodás, a mezőgazdaság, a szénbányaüzemek, s más iparágak adtak munkalehetőséget a települések környékén, olykor azoktól távol, az erdőben és legelőken „lakó” cigányoknak. A mintegy nyolc telep több típusával is találkozhatunk. Több száz fős kolóniák, mint a pécsi Majális téri putri-telepek, 50-80 fős kisebb „közösségek” és alkalmasszerűen változó kisebb csoportok, sátrortáborok, barlanglakások, egyedülálló viskók egyaránt léteztek.

A két világháború közötti korszakban - állandó, sajátosságos vándorlásaik ellenére is - kialakult cigánykolóniákat, és a cigányság nyomorúságos létköörülményeit szinte változatlanul örökölte meg szocialista korszak, amelynek első éveiben, az '50-es években tovább súlyosbodott megélhetésük Pécssett is. A kérdés megoldására és - ennek részeként - a nyomorúságos cigánykolóniák felszámolására tett konkrét lépésekre a következő három évtizedben került sor három, egymástól elkülöníthető fázisban. Az összetett és rendkívül ellentmondásos folyamathoz a már említett 1961-es párthatározat szolgáltatott alapot. Olyan politikai döntés született ekkor, amely számos körülményt nem vett figyelembe, és saját ideológiai kereteihez ragaszkodva nem is volt hajlandó észrevenni a legsúlyosabb, időközben felmerült problémákat sem.

A *Baranya Megyei Tanács* a párthatározatra reagálva, - amely tanácsi hatáskörbe rendelte a cigánykérdés megoldását - 1961 októberében létrehozta a *Cigányügyi Társadalmi Bizottságot*, bevonva több tömegszervezetet is. Ezzel társadalmi méretű igyekezték tenni a cigánykérdést, de csak megoldási javaslatok voltak. A tanácsi apparátusnak elvileg több jogi, végrehajtói „hatalma” volt, de valójában felkészületlenül érte őket a feladat megoldása. A cigányságról is csak annyit tudtak a kezdetekben, hogy pártfogásra szoruló szegény népréteg, de kultúrájukat, esetleges nyelvi identitásukat, tradícióikat nem ismerték, vagy nem voltak hajlandók tudomásul venni, csak a szocialista korszak utolsó éveiben. Úgyis fogalmazhatunk, hogy a cigánykérdést szegény- és szociálpolitikai problémává fokozták le. Más szóval - s ez több tanácsülésen is elhangzott a '60-as évek elején - a cigánykérdés, vagyis a cigány életmód nem feltétlenül a cigányok sajátja, hanem olyan életforma, ami nem csak a cigány származásúakat érinti.

A cigánykérdés megoldására tett kísérletet egy átfogó méretű statisztikai-szociológiai felméréssel indították el az 1960-as évek elején, amely összetett módon érintette a cigányság létköörülményeit: Pécssett ekkor mintegy 700 cigánytelepen lakó személyt tartottak nyilván. Nemsokára azonban drámai módon megváltozott a cigányság lélekszáma, ami a megye-székhelyt és Baranya megyét egyaránt érintette. A kolónia-felszámolások hírére a szomszéd megyékből és az Alföldről is megindult a cigányok bevándorlása. Ezzel a széttelepítési akciók éppen az ellenkező eredményt érték el, megnövelve Baranya cigányságának lélekszámát, akiknek zöme még így is egy tömbben maradt. Ez a jelenség arra a készletre a fáziskészenbén városi vezetést, hogy Pécssett is elindítsa a felszámolásokat 1969-ben. A feladatok gyakorlatilag már a második szakaszra, azaz a '70-es évekre húzódtak át, ekkorra azonban már több mint tíz telepen közel 2000 cigány élt a megye-székhelyen.

Az asszimilációs törekvéseknek is (a tanácsi szervek hivatali terminológiájában gyakran szerepelt a cigányság asszimilálása, amit kétségkívül úgy értelmeztek, hogy ez a cigányok érdekeit szolgálja) felfogható széttelepítési akciók következtében Baranyában 1969-ig több mint száz cigánykolóniát szüntettek meg. A legtöbb kolóniát a szigetvári és a siklósi járásban számolták fel, míg sásdi járás és a megyeszékhelyen élő cigányság és telepeinek száma növekedett. A széttelepítések ugyanis nem várt folyamatokat indítottak el. A mintegy 6 000 cigánylakost érintő szanálások után az érintettek ingyen építési telket kaptak, de a csökkentett c. típusú lakóházak hitelnyújtással támogatott építési költségeit csak nagyon kevés család vállalhathatta. Ezért új lakóhelyükön újabb viskók épültek, s hátrahagyott régi nyomornegyedeiket, vagy környékét pedig a megyébe beköltöző új cigánycsaládok foglalták el.

### A telep felszámolás második szakasza a '70-es években

A már említett válságkezelés, elodázás és távlati terv, - amit a pécsi tanácsvezetés '60-as években tett -, korántsem kielégítő lépései után a közben észlelt betelepülések komolyabb intézkedésekre készítette a tanácsi apparátust. 1967 szeptemberében ezért felvették a kapcsolatot a salgótarjáni városvezetéssel, ahol ezt megelőzően számolták fel a mintegy 1200 személyes cigánykolóniáit. A nőgrádiak felhívták a pécsiek figyelmét arra, hogy a telepek felszámolása és az azt követő építkezések során számtalan egészségügyi, kommunális, kereskedelmi és közművelődési probléma jelentkezett, ezért alapos előkészítést és részletes szociológiai felméréseket javasoltak. Ezt a pécsiek el is készítették, amely alapján ekkor még mintegy 100 fős növekedést regisztráltak a 8 cigánytelepen. Összesen 89 putrit számláltak meg, de ezek a számadatok már a felmérések alatt is változtak. Végül is 1969 tavaszán kezdődtek el a város kerületeiben a cigánytelep szanálások: a Majális téren, a Zsigmond telepen, a Fűzes dűlőben és a Pipacs utcában. Mivel a Majális téri kolónia közvetlenül a Komlóra vezető út mellett feküdt, esztétikai és városképzési szempontból is ezt a telepet bontották le először. Kevésbé ismert, hogy a kiköltöztetett cigányok többsége nem kapott új házat, vagy lakóterületet, hanem a közeli, alig kétszáz méterre, az erdőtől nem látszó cigánytelepekre, az amúgy is túlszűfolt Zsigmond- és György-telepre kerültek. Ezek az átgondolatlan kezdeti lépések komoly problémákat okoztak, mert a putri-lakók egy része, főleg az idősebbek nem voltak hajlandók elhagyni a kolóniát. Ezért a tanácsi apparátus szinte folyamatosan kérte a rendőri szervek segítségét. Azonban ők is tehetetlenek voltak, mert kényszer-kitelepítésekre nem volt felhatalmazásuk. Mégis tapasztalható a rendőri jelenlét olyan telepeken, mint pl. az Úszög pusztai kolónia, amit a korabeli meghatározással élve, a „cigánybűnöző” [popup title="melegágyának tartottak." format="Default click" activate="click" close text="BML. PMJVT VB ülések jegyzőkönyve. „Pécs város közrend- és közbiztonsági helyzete, figyelemmel az MSZMP Pécs Városi Párt Végrehajtó Bizottság 1971. szeptember 14-ei határozatára” A városi rendőrkapitányság jelentése szerint: „A bűncselekményt elkövetők számának emelkedése és értékelése tekintetében meg kell állapítani, hogy az utóbbi években emelkedést mutat a cigány lakosság kriminalitása, illetve részvételi aránya. Pécs városát érintően a legfertőzöttebb terület a Pécs-Úszög pusztai cigánytelep lakóinak összetétele és bűnözésben való részvétele, tevékenysége. Még rosszabb a helyzet, ha az itt lakó fiatal és gyermekkorúak magatartását, életköörülményeit vizsgáljuk. Zaklatólag hat, hogy a cigány gyermekek és fiatalok a város utcáin erőszakos módon kéregetnek, ha nem kapják meg a kért pénzüsszeget, vagy egyéb anyagiakat, akkor durva, nyomdafestéket nem tűró visszaszólások történnek, vagy - és nem is kis számban - alkalmi lopás követnek el. Ezen magatartásuk főleg piacokon, vasútállomásokon, üzletekben, vagy nyílt utcán történnek. [...] Pécs-Úszög pusztai cigánytelep közrend- közbiztonsági veszélyességét mutatja az is, hogy razziai és egyéb ellenőrzések során a legtöbb rendőri intézkedést az itt lakó és ideiglenes jelleggel más területről érkező bűnöző cigányszemélyek tevékenysége adja. Menedéket kapnak nemcsak a pécsi járás, de a megye egyéb járaisaiból érkező bűnöző cigányszemélyek egyenként és csoportosan is menedéket kapnak az itt tartózkodó személyeknél.” ] Maradt tehát a meggyőzés és a személyes példa hatása, de a legtöbben azért hagyták ott a telepeket mégis, mert nem tudták elviselni az eddig mindig zajos és étellel teli kolóniák lassú elnéptelenedését.

A szanálásokkal egy időben épülő új otthonok körül számos más probléma is adódott. Az építések 1969 júliusában megjelent kormányhatározat Pécs számára 1970-re csak 35 új lakás felépítéséhez nyújtott kedvezményes hitelkeretet. Ez a szám harmincra olvadt, de a legnagyobb gond az volt, hogy az ún. „C” típusú építési és vásárlási kölcsön kiutalására csak azok a cigánycsaládok tarthattak igényt, akik legalább két éves munkavisztonnyal rendelkeztek. Igaz, a keresőképes

cigányság 70 %-a megfelelt ezeknek a feltételeknek de a lakásonként juttatott 30 000 Ft. ellenére sem tudták az építkezést többen vállalni. Ezen kívül a '70-es évektől számos visszaélés volt tapasztalható az építkezések körül. Gyakori volt, hogy a kapott összeget eldobozták, s mikor már nem kaptak sem újabb hitelt, vagy segélyt, a juttatott építkezési anyagokat adták el. A többség tisztességesen elvállalta, és felépítette az új házat, azonban nekik is sok problémával kellett szembenéznük. Az anyagi nehézségeken kívül az ekkor egyre jobban felerősödő, magyar és cigány oldalról egyaránt megfogalmazott előítéletekkel is meg kellett birkóznunk. A cigányság jobb anyagi helyzetbe kerülő részét a nem cigány lakosság nem fogadta be, a többi cigány pedig azért utasította el, mert „kivetkőzött”, azaz elhagyta a „hagyományos” cigány-életformát. A korabeli tanácsai iratok alapján megállapítható, hogy a negatív jelenségekért általában a cigányokat tették felelőssé. Azaz nem nőttek fel a feladathoz, nem értették meg, hogy mindezek a változások értük történtek, nem eléggé aktívak a társadalmi élet különböző területein, nem hagynak fel antiszociális viselkedésükkel, stb. Teljesen egyértelmű, hogy ez a hivatalos álláspont, a korszak ideológiai megközelítéséből is fakadt: a létező legoptimálisabb, megdönthetetlen és hibátlan döntésekhez a társadalom egy része - jelen esetben a cigányság - képtelen felnőni és alkalmazkodni. Árnyalt, a valós problémákat objektívan elemző helyzetelemzés - legalábbis az államigazgatásnak ezen a szintjén - nem készült. A '70-es évek második felére, mivel a lakóházépítés-akció sok problémát jelentett, lakáskiutalásokkal próbálták enyhíteni az elhelyezkedési gondokon. Ez szintén felemás módon valósult meg, mert a cigányszármazásúak nagyon alacsony számban részesedtek az új lakónegyedek, Újmecsekfalja (Úránváros) és Kertváros panellakásaiából. Ugyanis a nagyobb bányauzemek és gyárak, amelyek elvállalták a náluk dolgozó cigányok lakásproblémáinak megoldását, zömében régi munkáslakásokat biztosítottak, és ezt gyakorlatot később a tanácsok is átvették. Ezért főként az I. kerületi egykori bányászkolóniák sor, vagy emeletes házaiban kaptak lakásokat. A '70-es évek második felétől erősödött fel ez a folyamat is, s kezdett cigánylakosokkal benépesülni többek között Fehérhegy, Meszestelep, a Pécsszabolcsi Hősök tere, a Fejlődés, Felszabadulás és a Szabó István utca.

A folyamatos bevándorlások következtében megemelkedett lélekszám miatt az újabb telepek problémáival, ill. ezek felszámolásával is foglalkozni kellett. A megyeszékhelyen a '70-es évek végétől erősödött fel a megye községeiből a cigányság betelepülése, ugrásszerűen megemelve a lélekszámot. A megye más területeire és Pécsre a szomszédos megyékből és az Alföldről ide érkező cigányok sok esetben az őket ért diszkrimináció elől menekültek Baranyába, de Pécs kétségkívül fontos gyülekező és találkozó-hellyé vált a különböző cigánytörzsek (beás, lovári, ungro /romungro/, sinti stb.) számára. Az elszakadt, vagy távoli családtagok a híres pécsi vásárok alkalmával találkozhattak egymással, de hagyományaik szerinti „törvényüléseiket” is itt tartották meg.

## A telepfelszámolások utolsó szakasza

A '80-as években hatványozottan és összetetten jelentkeztek a cigánysággal kapcsolatos problémák. Ekkorra a megyei cigányság lélekszáma túllépte a 23 000 főt, Pécssett pedig közel 4000-en éltek. Területi megoszlásuk szerint Pécssett 13%-ra, a többi városban 14 %-ra, míg a megye községeiben 73 %-ra becsülték a letelepedési arányokat. Változott a cigánytelepek száma, mert szinte teljesen felszámolták a régi nyomornegyedeket. Igaz újak is alakultak, pl. a mohácsi ún. mexikói telepen, ha nem is a régi nyomortelepi szinten. A cigányság zöme azonban minden kísérletezés ellenére - főleg vidéken - egy tömbben maradt. 1980-ban még 12 kolónia volt Baranyában 1759 fős lélekszámmal, ami a cigánylakosság közel 10 %-át jelentette.

A 30 évvel korábbi állapotokhoz képest majdnem megduplázódott azon községek száma, ahol cigányközösségek éltek, mivel Baranya 297 településéből 253-ban alkottak kisebb-nagyobb, többnyire egységes lakóhelyeket. E lakások, házak elhelyezkedése és színvonala összetett és ellentmondásos képet mutatott, főleg a városokban, de némelyik községben is. A '80-as évek derekáig még volt anyagi lehetőség a megyében új lakások építésére, illetve a régi, értéksökken házak felvásárlására, de ezzel a lehetőséggel csak a cigányság 25-30%-a tudott élni. A tanácsai kiutalású lakóházak pedig, mint említettük lakott, renoválásra szoruló épületek voltak. A megye több községében úgynevezett cigány utcák, s Újtelepek jöttek létre, melyek a régi épületekkel együtt különálló településrészt alkottak. A városokban és főleg a megyeszékhelyen, ahol 1989-ben közel 8 000 cigánylakos élt, gettószerű, elkülönült negyedek jöttek létre a külvárosokban. Ide elsősorban a pécsszabolcsi, meszestelepi, István aknai és a budai külvárosi „cigány-negyedek” sorolhatók. S kissé a jelen helyzetet is érzékeltetve jegyezzük meg, hogy ezek a „cigány-negyedek” tovább növekedtek. Baranya közel 40 000 cigány lakosából ugyanis Pécssett mintegy 10 000 fő él. A jobbára a peremkerületekben, külvárosokban meglehetősen cigányságnak elsősorban a megélhetési és szociális gondjai a legsúlyosabbak. Baranya egy-két községében, így Gilvánfán, Alsószentmártonban, s Ormánság néhány falvában pedig ezek a súlyos gondok odáig fajultak, hogy néhányan ismét az előző korokban jól ismert vályog-putrik építésével tudták csak lakásgondjaikat megoldani. Ezeket a szerencsére szörványos eseteket ismerve, úgy tűnik, mintha visszaléptünk volna az időben....

Ez a közel három évtized sorsdöntő változásokat hozott a cigányság életvitelében, sorsában is. Képletesen szólva a sár-putriktól a szükséglakásokig, az emeletes és családi házakig, komfortos lakhelyekig vezetett ez a nagyon ellentmondásos út, de milyen áron? Röviden összefoglalva, a telepek felszámolása, azaz a cigánykérdés megoldására tett kísérlet egy olyan politikai diktátumból fakadt, amely során sem a végrehajtó tanácsai apparátus, sem a befogadó társadalmi rétegek, még kevésbé a cigányság nem voltak felkészítve. A fejük fölött döntöttek a megkérdezésük nélkül. A cigányok beilleszkedése, vagy felemelkedése címmel hangoztatott aktuál-politikai jelszavak nem határozták meg konkrétan, hogy mit is értenek alatta. Pontosabban a gyakorlatban megvalósuló asszimilációs folyamatokat voltak hivatva elkendőzni. A rendszer, annak ellenére, hogy a jobbitás szándékát sem vitathatjuk el, a saját maga kereteibe próbálta meg beolvasztani a cigányságot kultúrájukkal, mentalitásukkal, tradicionális értékrendjükkel mit sem törődve. Igaz, nyomorúságos életkörülményeiket felszámolták, de új lakóhelyeiken az esetek többségében nem tudtak munkalehetőséget biztosítani, annak a cigányságnak, amely az új viszonyok miatt kénytelen volt feladni hagyományos cigánymestereit.

Az együttélésből fakadó konfliktusok, a kölcsönös előítéletek, érdekképviselői testületeik hiánya, kultúrájuk fel és el nem ismerése, életszínvonaluk alacsony szintje továbbra is a társadalom periferiáin tartotta a cigányságot. Ezek a súlyos problémák, a közelmúlt hibás döntéseiből is fakadva napjainkban is aktuálisak, napirenden tartva az úgynevezett cigánykérdést.

A közzé tett források Pécs megyei Jogú Város Tanácsa valamilyen szintű testületeinél keletkezett dokumentumok, amelyek fontos képet adnak a baranyai megyeszékhely cigány problémáiról, így a putri-telepek felszámolásáról. Az iratokból azonban csak az egyik oldal intézkedéseit ismerhetjük meg, s a hatalom szemszögéből „látatják” a cigány problémát. A cigányság véleményét nem ismerjük, hiszen a végrehajtó tanácsai apparátus nem is volt kíváncsi rá. A városi tanács határozatait, és az ülések elé került jelentések, beszámolók a szocialista korszak ideológiai behatároltságát, s ebből fakadóan a döntésmechanizmus egyoldalú (bár néha kétségkívül jó szándékú) folyamatát tükrözik, s az olvasó végig követheti a cigánytelepek felszámolásának, s a cigányprobléma, sokszor vitatott megoldásainak különböző állomásait is.

## Melléklet

### Pécs és a városkörnyéki, cigányok lakta utca, telep és dűlőnév mutató

A mutató *Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből 1959-1990* kötetben előforduló helyneveket ismerteti. Ezért nem tartalmazza a szocialista korszakot megelőző időszak cigányközösségeit. A nagyobb régió és telep neveket is feltünteteti, amelyeknek különböző területein éltek, élnek cigányok, mint pl. Pécsszabolcs, Pécsbányatelep, Vasas II Telep stb.

Basalamom út  
Béke akna (Vasas II telep)  
Bokor u.  
Buzaberkli dűlő, telep (Vasas II telep)  
Fejlődés u.  
Felszabadulás u.  
Fő u. (Patacs)  
Fűzes dűlő, telep  
Fűzfa u.  
Gyárváros  
György akna, György telep, (a helyiek nyelvén "Rigli")  
György u.  
Hősök tere (Pécsszabolcs)  
Istenáldás völgy (Pécsbányatelep)  
István akna (Vasas II telep)  
Kapedli féle vendéglő mögötti terület  
Kisgyőr Iskolatelep (Pécsszabolcs)  
Kismélyvölgy (Mecsekszentkút)  
Kossuth Lajos u.  
Kozármisleny  
Majális tér (Pécsszabolcs, Komlói út mentén)  
Megyeri Kertvárosi telep (Észak-megyer dűlő)  
Meszes telep  
Nagybányaréti völgy (Stadtwald, Erdőalja)  
Nagykozári út (Úszögi telep)

Patacs  
Pécsbányatelep  
Pécsszabolcs  
Pipacs u.  
Szabolcsfalu (Mecsekszabolcs)  
Szabó István u.  
Szentkúti erdő (Mecsekszentkút)  
Tűskés dűlő  
Üszög-pusztai telep  
Vasas I. bányatelep  
Vasas II. bányatelep  
Zsigmond telep (Pécsszabolcs és Vasas II telep között)

## Források

# A Cigány Albizottság elnökének jelentése a pécsi cigánykolóniákról

1961. szeptember

Tárgy: A cigány albizottság jelentése 1961. szeptemberében

Tisztelt Tanácsülés!

Pécs m[egyei]j[ogú] város tanácsa az 1961. február 20-án tartott ülésének 5/1961. sz. határozatával a szociálpolitikai bizottság mellett működő cigány albizottságot hozta létre. Elhatározásában konkrét feladatként a cigány származású lakosság életmódjának tanulmányozását és ezt követően az albizottság részéről teendő javaslatlételt tűzte ki. A bizottság személyi összeállításának visszatükröződéséből, amely szerint egészségügyi, jogi, szociológiai szakemberek képezik az albizottság tagjait, arra következtettünk, hogy feladatunknak tudományos jellegű feltárásával is közelednünk kell a közismerten nehéz probléma megoldásához. A bizottság az említett számú határozat nyomán [folyó] év március 14-én megtartotta alakuló ülését a kis tanácsteremben. Ettől kezdve csaknem hónaponként tartott üléseken, megbeszéléseken foglalkozott a bizottság a rábízott kérdéssel, nemcsak a tanácsi határozat, hanem a saját emberi lelkiismerete és szociális öntudata ösztönzésében is. Csak az első alakuló ülés zajlott le a városházán, a többi megbeszélést mind a cigánylakta központi helyeken a helyszínen tartottuk, és így a bizottság hatalmasul kibővült a küzdelmeknél jelentő cigányok száival. Meg kell mondanom, hogy a végrehajtó bizottság utólagos jóváhagyásának reményében elnöki tiszteből kifolyólag esetenként olyan aktívák, illetve szakemberek meghívását is érvényesítettünk, akik a helyzethez alkalmazkodó ismereteikkel segítségünkre voltak.

A bizottság az első pillanattól kezdve számolt azzal, hogy munkaköre legnehezebb a tanács összes bizottságainak feladatai között, és ez is ösztönzőleg hatott abban az irányban, hogy működésünket lehetőleg mégis csalódás nélkül végezzük. Munkánk elején számításba vettük az egyformán súlyos kettős nehézséget, amellyel mint a chimera oroslán kettős fejével, egyszerre kellett megküzdenünk. Az egyik nehézség magában a cigányországban rejlik, ősi ösztönökkel konzervált, sok tekintetben még ma is társadalomellenes adottságaival, a természeti népekre emlékeztető disszociális hajlandóságaikkal. A másik nehézség pedig az, amelynek politikai vonatkozását nem hallgathatjuk el, hogy társadalmunk egy részében a tömegek bizonyos hányadában eluralkó antiszociális magatartása rejlik. A cigányorságot negatív élesen megkülönböztető megítélésével, amely természetes velejárója volt a lezajlott társadalmi rendszerek, de nem lehet birtoka egy olyan társadalmi rendszernek, amely minden elválasztó falat lebont ember és ember között, és amely egyetlen valutát ismer: az alkotó munka értékét.

Cigány kérdésünk alaproblémáját a képezi, hogy átvettünk örökséget olyan apró társadalmi közösségeket, amelyek ma, az úrrakéták korában is - legalábbis települési formációjában - megmaradtak középkori mivoltukban, vagy akár joggal elmondhatjuk: a nagypádi négyezer éves zóki kultúra állapotában. Nem téveszthet meg bennünket az, hogy némelyik cigány telepen üvegezett tejet isznak kifíval, vagy a fiatalok nylon inget hordanak. Ezek az örvendős jelenségek még élesebb kontrasztként kiemelik azt a tényt, hogy pl. a Majális téren zárt erdei településen közel 120 cigány lakik sárkalyibában. 3x4 méteres térségben 8-10 személy tengődik egyetlen WC nélkül, és hogy 12 éves leánnyal az apja szexuális közösségben él. Vagy pl. a másik helyen bacilusgazda él, veszélyeztetve a környezetet. Az új, modern István-aknától kőhajtásnyira az egyik cigány házban a gyerekek még a nagyszükségletüket is benn a szobában és a konyhában végzik el. A helyszíni szemlénél akrobatikus egyensúlytal tudunk a lakásba behatolni, hogy a cipőnkben kárt ne tegyünk. Ezek a nehézségek joggal felkorbácsolták bennünk az emberi undor és részvét kettősségét és az intézkedés gyors szükségességének izzó tudatát abban a városban, ahol Európa legmodernebb 9 emeletes klinikáin a XX. század higiénijának álomszép valósága hirdeti a magyar tudomány géniuszát és a szociális felelősség haladását. A kérdés veszélyességére rámutattam nem régen abban a megvilágításban is, hogy pl. Mecsekszabolcon több emeletes, újonnan emelt modern üzemi épületek közvetlen szomszédságában, csaknem az épülete tövében terül el a Majális téri cigánytelep. A fényképezőgép az üzemi házaktól 90 fokos svenkolással megörökítheti a cigánytelepet és merőben hazug eljárással, ellenséges szándékkal a két kép alá írhatja: „A gyár és a munkások háza”.

Ha valaki azt hinné, hogy ez eltűzött pesszimizista szemlélet, kérem, győződjön meg a helyszínen a kontrasztot kedvelő rágalmak törekvések kedvező helyzetéről. Nem szólvá arról, hogy ez a zsfólt telep a múttól, tehát a nemzetközi forgalomtól néhány méterre fekszik bent az erdő szelén.

Pécssett, az 1961. év I. félév állapotának megfelelően 120 család élt kb. 800 taggal. Az időt azért rögzítem így, mert a fluktuáció, az állandó települési mozgás igen jelentős, mint az országban mindenütt ennél a több ezer éve vándorúton lévő fajnál. A folytonos mozgás zúli a dologtalanság, a törvényellenes hajlam állandósítását és nem csoda, ha velük igen gyakran a rendőrségi krónikákban találkozunk. Talán csak az érdekesség kedvéért említem meg, mert ez is a kérdés megismeréséhez tartozik, hogy a régebben egyiptomi származásukat valló nézetekkel szemben éppen magyar etnográfusok derítették ki, hogy a cigányok indiai származásúak. Egy holland tudós ennek alapján az összehasonlító nyelvtudomány segítségével végleg tisztázta az indiai származás tényét. Ezt csak azért említem meg, mert joggal készíten elmékedésre éppen napjainkban az a körülmény, hogy az indiai Nehru népének ősi kirajzai milyen társadalomellenes körülmények között éltek és évezredek át az embert lenéző előítélet állandó korbáccsal verte őket tovább, hogy bent ragadtak a pestis, a lepra sötét századainak állapotában. Szépülő életünk mai komor jelenségei maradtak, amelyet mindenképpen fel kell számolni. Ennek felszámolására készült elő a cigány bizottság szerény lehetőségeivel, alig félévi működéséről a jelentésemet az alábbiakban előterjesztem.

Az albizottság csaknem havonként tartott ülést, mindig más és más cigánytelepeken. Így a helyszínhez alkalmazkodó kívánalmak vezethettek terveinkben. Ezenkívül szinte hetenként egyéni találkozóon folytattunk megbeszélést a pillanatonként felmerülő problémák megközelítésére. Vagyis állandóan a cigánykérdés pulzusán tartottuk a kezünket. Legelső nehézségünket onnan vártuk, hogy a szép jövő minden ígérete sem fogja a cigányközösségeket az erdő lombjai közül az ősi környezetből, a takartságnak, a rejtettségnek ebből a meghiitt, madárdallos helyéből kicsalogatni a kulturáltabb, de nekik még idegen körülmények közé. Ennél a meggyőzést célzó nevelő munkánál ért bennünket a legkellemesebb csalódás. A családokkal egyenként végzett foglalkozás meglepő fordulatot mutatott. Ebben a munkában a cigány bizottság minden tagja olyan lelkesedéssel és mély humánummal vett részt kivétel nélkül, hogy az az egész akciót egy szép küzdelem nemességére emelte. Ha név szerint kellene őket említenem, egyszerűen fel kellene olvasnom a cigánybizottság névsorát. Mégis megemlítem, hogy Gavallér Györgyné, Kőhegyi Imre dr., Bernáth János őrnagy és Gál Vilmosné tanítónő küzdelme és akaratereje a cigányorságot végzett munkától elszakíthatatlanná tette őket. Az első jelentős eredményeket Tátrai Béla elvtársnak, az István-akna vezetőjének köszönhetjük. Állandó tárgyalókészsége és megvalósító tervei a legmelegebb baráti emlékekkel fűzik őt is a munkához.

A bizottság meggyőzte magát a pécsi cigányorságot a körülmények megváltoztatásának szükségességéről. Olyan helyeken, ahol egy kunyhóban 6 gyerek fekszik a döngölt, pusztá földön rongyokkal takartan, mégis könnyebb volt megértetnünk a tiszta ágy vonzeréjét, az emberganéjjal teleszórt putriban a muskátlis szoba magasabbrendűségét. Az erős és állandó akciónk eredménye az lett, hogy most már mi magunk tettük őket türelmetlenné a változás felé. A kérdés, melyet meg kell oldanunk a következő szempontok szerint tagolódk.

1. Pécs szociális kialakulása a nemzetközi idegenforgalomra már igényt tartó óriási fejlődése, a magyar nehézipar egyik fellegvára, nem viselheti el sokáig a cigány települések mai formáit.

Jelenlegi helyzetünkben dezolált közösségek állandó egészségügyi rendellenességeikkel zavarják népegészségügyünk egyenletes fejlődését. Elriasztó példa erre a Zsigmond-telepi vérhas bacilusgazda és emlékeztető erre az az állandó készenlét, amelyet Kőhegyi Imre, Meláth Ferenc és Nikolov László orvosok a nagyobb veszély elhárítására állandóan kifejtének.

A cigánytelepülések jelenlegi állapotukban az ellenőrizhetőség nehéz körülményei, valamint nem kielégítő munkaviszonyaik között a közbiztonság, a rend folyamatának állandó sérelmeit okozzák.

Tisztelt Tanácsülés!

A cigány albizottság a családokkal folytatott sorozatos megbeszélés alapján arra a megállapodásra jutott, megnyerve erre a cigányok készségét is, hogy a probléma gyökeres megoldását csak a jelenlegi környezetből eltávolítás eredményezheti. Minden további javaslatunk még részleteiben is erre az útra terel bennünket, mert ennek megoldásától függ a további munkaviszony, erkölcsi magatartás, egészségügyi helyzet kialakulása, kulturális képzésüknek a nemzet közösségébe végleg felemelő lehetősége.

A bizottság az elvi megbeszéléseknél két felfogást vallott: a cigányorság új, higiénikus, emberi méltóságához illő lakóhelyén továbbra is tartsa meg népi zártságát a lassú beolvadás reményében. Ennek egyetlen előnye, sok hátránya mellett abban mutatkoznék, hogy a cigányorság a maga kis rezervátumában elkerülné egyes emberek részéről ma is mutatózó inzultáló és antiszociális magatartását. A bizottság tagjainak nagyobb része azonban arra a másik állásponton helyezkedett, hogy a további mesterséges elszigetelés csak konzerválná a cigányorság egyes tagjainak társadalomellenes hajlamát és állandósítsák az eléggé el nem ítéhető faji



24 664/1963. szám.  
Ea.: Kabar Ferenc  
Tárgy: Cigánytelepek felszámolásának lehetősége céljából adatgyűjtés  
Von. szám: 35 094/1963. IV.

Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztály  
Budapest. Szalay u. 10-14.

Fenti számra hivatkozással jelentem:

1.) Pécs városban a telepeken lakó cigánycsaládok száma:

Majális tér:	27 család
Zsigmond telep	22 "
Stadtwald	10 "
Istenáldás völgy	5 "
Szétszórta	13 " (putriban lakók)
Összesen:	77 család.

2.) A cigánytelepek felszámolása érdekében 64 családi ház felépítésére lenne szükség.

3.) A telepen élők közül minden családban dolgoznak megszakítás nélkül legalább egy esztendeje.

4.) Arra a kérdésre, hogy az elkövetkezendő öt év alatt hány cigánycsaládot tud a Tanács állami lakáshoz juttatni, illetékesek még kb. adatokat sem igen tudnak mondani. Előreláthatóan 8-10 család elhelyezése lehetséges.

Pécs, 1963. augusztus 24-én.  
Gábrriel József s. k. oszt. vez.

Jelzet: BML PMJVT VB. Művelődési Osztálya 24 664/1963.

## Jelentése a pécsi cigánytelepek szociális helyzetéről 1965. szeptember 6.

Pécs mj. város Tanácsa VB. VII. Építési és Közlekedési osztálya  
Szám: 19.576/1965. VII.

Tárgy: Pécs város területén a cigány kérdés felmérése, a 161/1965. sz. VB. határozat végrehajtása.

Jelentés a Végrehajtó Bizottság 1965. szeptember 10.-i ülésére.

(Közreműködtek: dr. Breila István oszt. vezető városi főorvos  
dr. Bernáth János rendőr alezredes  
dr. Szabó Lajos áll. közegészségügyi felügyelő  
Kabar Ferenc iskolai csoportvezető  
Kováts József II. ker. ép. csop. vezető  
Várady Géza III. ker. ép. csop. vezető  
Arató Ferenc I. ker. ép. csop. vezető  
dr. Rivészy János jogi főelőadó  
Szöke Gyuláné ép. előadó )

Pécs város területén különböző hatóságok és szervek több ízben felmérték a cigánytelepeket. A felmérések eredményei azonban igen ellentmondóak, mivel a cigány települések között, de kívülről történő beköltözés miatt is igen nagy a mozgás, illetve bevándorlás. Ezt a nagyarányú bevándorlást dokumentálja az az adat is, hogy míg az egészségügyi osztály mostani felmérése alapján pl. az I. kerületi Zsigmond telepen 300 fő él, addig az I. kerületi építési csoport 1964. júliusi felmérésekor ugyanitt 140 fő élt.

A mostani felmérések alapján az egészségügyi csoportoknál Pécsen 173 cigány családot tartanak nyilván. Ezek többségükben sokgyermekes családok és a következőképpen oszlanak meg a város területén:

I. kerület:

Itt él a város területén található cigány lakosság kb. 80 %-a és a többszörös felmérés alapján hozzávetőleges létszámuk 480-500 főre tehető. Az itt lakó 125 család 6 helyen települt le.

1.) *Zsigmond telep* (István és Béke akna között)

37 kunyhóban mintegy 300 fő él. A felnőtt férfiak 4 fő kivételével a bánya dolgozói. A többi 4 fő különböző vállalatoknál dolgozik. A telep egy régi meddőhányóra épült. Egy árnyszék van a 300 főre és egy db. Sajat ásású kútból köteles vödörrel mérni a vizet. A kút további kiépítésre szorulna és legalább 2-3 WC-t kellene feltétlenül építeni. A telep lakói különböző anyagokból épített kunyhó és barakk építményekben laknak. A talajmozgás miatt a kunyhók süllyednek, repedeznek. A meglévő 1 db. árnyszéket nem használják. A telep rendezetlen, piszkos és az elmúlt hónapokban 2 dysentéria fordult elő a telep lakói között.

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról szóló 2014/1964. Korm. sz. határozat értelmében a Zsigmond telep is felszámolásra van kijelölve.

2.) *Majális tér* (Pécs komlói út mentén) külterületi település.

A telepen 18 család él kb. 135 fővel, zömmel földkunyhóban és deszkabarakkban. WC szemétyűjtő a telepen nincs. Vizet a György aknai gépházi csapról hordják. A terület egyébként nagyjából tisztán tartott, sőt egy-két épületbe a villany is be van kötve. A telepen lakó férfiak nagy része a bányában dolgozik. Ezen telep felszámolására az I. kerületi tanács építési csoportja előzetes intézkedéseket tett. Pécs-Szabolcs felső telepen az iskolától keletre fekvő területen 6 iker lakóház felépítésére alkalmas 12 db. egyenként 80 n-öl nagyságú házhelyet alakított ki a kialakulóban lévő családi házas övezetben. A telkeket az OTP-n keresztül értékesítették, 10 Ft-os n-öl áron, elidegenítési tilalommal és beépítési kötelezettséggel terhelten. Az akció során 12 család jutott telekhez, amelyek közül 4 házhelyen a lakóházat vevő építési engedély alapján felépítette és részükre a lakhatási engedélyt kiadták. 3 házhelyen a lakóházépítés a kiadott engedély ellenére megkezdődött, 2 házhelyen az építkezés folyamatban van, 1 házhelyre az építési engedélyt kiadták, de az építkezés még nem kezdődött meg és végül 2 házhelyre ez ideig nem kértek építési engedélyt. A 12 házhelyből álló lakótelep villamos árammal van ellátva, azonban a szilárd burkolatú út, valamint a vízvezeték kiépítésére ezideig nem volt lehetőség.

3.) *Nagybányaréti völgy* Erdőalja kerületi település.

A telepen 13 család kb. 53 fővel lakik, részben kunyhókban, részben épített kis házacskaiban, amelyek egy részébe a villanyt is bevezették. A bányánál vannak alkalmazásban. A telepen vízvezeték van és 3 árnyszék.

A telep a 2014/1964. Korm. sz. rendelet alapján felszámolásra ütemezve.

Az I. kerületben a fentiekben kívül még kisebb cigány települések vannak a Kisgyőr iskolánál, Vasos és Szabolcsra.

Az I. kerület területén lévő cigánytelepek felszámolására egyébként a Nehézipari Minisztérium kezdeményezett intézkedéseket, ezek az intézkedések azonban a NIM részéről még csak előkészítő stádiumban vannak. A telepek felszámolására a NIM részéről eddig megtett intézkedésekről tájékozódásunk nincs.

II. kerület:

A kerület területén két település van kb. 33-35 családdal.

1.) *Pipacs-Fűzfa-György utcai település.*

A legnagyobb részben építési engedély alapján megépített lakóházakban laknak. Egy részük azonban a lakóházak udvarában, vagy a lakóházakhoz épített kunyhóban lakik. A terület részben közművesített, vízvezeték, villany van, csatornázás azonban nincs. Több háznál árnyszék sincs. A házhelyeket részben

magánosoktól, részben az OTP-n keresztül vásárolták. Kb. 15 esetben juttatásként kapták.

A telepen kb. 20-25 család él, nagyrészt fuvarozással foglalkoznak. 3-4 lovat tartanak, de bejelentve csak egy ló van. Havi jövedelmük magasan az átlagkereseti szint fölött van. Meglehetősen nagy számban építkeznek engedély nélkül, főleg istállóknak használt melléképületeket.

A terület sorvasztásra van ítéltve, az építési tilalmat az építési és közlekedési osztály az 1965. augusztus 16-án kelt 19.498/1965. VII. sz. határozatával rendelte el.

## 2.) *Megyeri, Kertvárosi telep.*

A terület nem képez összefüggő egységet kb. 7-8 cigánycsalád él itt. Részben építési engedély alapján felépített lakóházakban, részben engedély nélkül létesített épületekben laknak. Nagyrészt fuvarozással foglalkoznak.

A II. kerületi tanács kb. 15 cigány családnak juttatott a földreform során a kertvárosban házhelyet, amelyek egy része beépült, másik részét azonban eladták anélkül, hogy a beépítési kötelezettségnek eleget tettek volna. Több esetben előfordult, hogy az OTP által más részére értékesített ingatlanra költöztek rá és kunyhókat építettek. Ezeket a II. kerületi építési csoport karhatalom segítségével telepítette ki.

## III. kerület

A kerület területén kb. 15-20 cigány család él.

### 1.) *Füzes dűlő*

Részben kunyhókban, részben épített épületekben mintegy 18 család él itt, ebből kb. 6 család cigány. Általában magánfuvarozással foglalkoznak. A telepen vízvezeték és csatorna nincs. Az ivóvizet ásott kutakból nyerik, melynek minősége a szennyvíztelep közelsége miatt nem megfelelő. Árnycsövek vannak. Szemébtgyűjtés és megfelelő bekötőtűt nincs.

A telep az úgynevezett D-i telep kiépítésével kapcsolatban szanálásra van ítéltve.

A III. kerület belterületén elszórtan 5-6, Kismélyvölgyben 2, a Szentkúti erdőben 1, Patacson egy cigány család él.

A cigánytelepek felmérése után a bizottság vizsgálatot folytatott azzal kapcsolatban is, hogy jelenleg az egyes lakótelepek felszámolása és a meglévő telepek helyzetének javítása érdekében a különböző hatóságok részéről milyen intézkedések történtek, vagy vannak folyamatban.

A cigánykérdés részleges megoldására az építésügyi hatóságok a korábbi évek során lakóházak építésének elősegítésével kívántak eredményeket elérni. Ezen a téren az I. ker. Tanács Építési és Közlekedési Csoportja tud is némi eredményt felmutatni, a fentiekben már ismertetett 12 házhely kialakításával, és az ezekre történő építkezések elősegítésével. A II. ker. Tanács Építési és Közlekedési Csoportja építések kezdeményezésében és kb. 10 esetben építési anyagoknak bontott anyaggal történő biztosításával nyújtott támogatást. Az építési hatóságok kezdeményezésének tudható be főként az I-II. kerületben meglévő és építészetileg is elfogadható, az utóbbi évek során létesült kertes családi házak.

Az építési hatóságok által megtett intézkedések azonban inkább helyi kezdeményezések és nem egységes átfogó elv alapján történtek. Ezen intézkedésekre az a jellemző, hogy a cigánykérdéssel a legkülönbözőbb szervek és hatóságok foglalkoztak, adtak útmutatást, de ezen problémák megoldására tájékoztató rendelkezéseken kívül a legutóbbi időkig egyéb intézkedés nem történt. Tudomásunk szerint a cigánykérdés rendezésével kapcsolatban még ma sincs összefogó szerv.

A szociális körülményeknek meg nem felelő telepek, elsősorban cigánytelepek felszámolására vonatkozik a 2014/1964. Korm. sz. határozat, amelynek végrehajtására a 2/1965. EM-PM. sz. együttes rendelet intézkedik. Az EM. külön utasítása alapján még 1964. évi július hóban felmérték az építésügyi hatóságok a felszámolandó telepeket, és javaslatot tettek ezek felszámolási ütemére az Építésügyi Minisztériumnak. A javaslat szerint a III. ötéves tervben 45, a IV. ötéves tervben 44, összesen 89 lakás felépítésére volna szükség melyből 51 lakást javasoltunk a telepi lakók anyagi helyzetének figyelembe vételével állami bérlakások juttatásával megoldani, míg 38 lakást a cigányok által megépítendő családi ház építés formájában kívánjuk megvalósítani. A felterjesztett javaslatokra az EM érdemleges választ nem adott, csupán azt közölte, hogy 1966. évre Pécs város területére családi ház építést nem irányoztak elő. Közölte továbbá, hogy a III. ötéves terv teljes időszakára a családi ház építési akció keretén belül megvalósítható lakások számát később fogja meghatározni.

A Kormányhatározat alapján az Építésügyi Minisztérium által kiadott körrendeletek Debrecen-Miskolc-Szeged és Pécs városok kivételével leginkább az egy-egy cigánycsaládok által megépíthető családi házak létesítését és az építkezés lebonyolítását szorgalmazzák. Pécssett, amelyre a 10125/1963. VB. határozat a családi házak építésére csak korlátozott lehetőségeket enged, új, vagy megüresedő bérlakásokat, szövetkezeti lakásokat kell biztosítani - esetleg minőségi lakáscserekközbeiktatásával - az egyes telepek felszámolása érdekében, a miniszteri körrendelet értelmében. Ezért az építési hatóságok még 1964. évben megtett javaslatukban aránylag kisebb számban jelölték meg a felépítendő családi házakat. Így is a javaslatot tevő hatóságoknak komoly aggodalmaik vannak azzal kapcsolatban, hogy a javaslatba tett 38 lakóépület megépítéséhez a megfelelő és arra alkalmas családokat fel tudják kutatni.

A szociálpolitikai csoportok Pécs város területén lévő cigánytelepeket rendszeresen ellenőrzik. Megállapításuk szerint a cigány lakosság fentiek szerinti megoszlása és az a tény, hogy a cigányság 80 %-a az I. kerületben él, azzal magyarázható, hogy a legtöbb cigány dolgozót a Mecseki Szénbányászati Tröszt és az Állami Erdőgazdaság foglalkoztatja. Így az ott dolgozó cigányok munkahelyükhöz közel települtek. Az a tapasztalat, hogy sem a Mecseki Szénbányászati Tröszt, sem az Erdőgazdaság a jól és huzamosabb ideig dolgozó cigány munkavállalókkal szemben megkülönböztetést a bérezés, vagy egyéb elbánás tekintetében nem tett. Lakást azonban igen kevés család részére biztosítottak. A II. és III. kerületi cigány lakosság nagy részének állandó munkaviszonya nincs, általában magánfuvarozással foglalkoznak.

Igen kevés család él rendezett lakáskörülmények között. A saját maguk által összetakolt kunyhókban a legszükségesebb bútorzat sem található. A nők nagy többségének ruházata még ma is a hagyományos cigány népviselet, a gyermekek ruházata csaknem kivétel nélkül hiányos.

A kerületi szociálpolitikai szakigazgatási szervek igazgatási jogkörükben számos intézkedést tettek a települések lakói szociális helyzetének javítására. Ennek során indokolt esetben, orvosilag igazolt teljes munkaképtelenség alapján rendszeres segélyt folyósítanak idős, vagy súlyos beteg cigány személyek számára. 1964. évben és jelenleg is a város területén 24 fő részesül rendszeres segélyben, havi 200-300 Ft összegben, évi 70 000 Ft. ráfordítással. Az elmúlt évben rendkívüli segélyt 48 személy kapott 12 900 Ft összegben. Ingyenes csecsemőkezelgelye utalványt 11, a sokgyermekes anyáknak megjáró anyasági pénzjutalmat 7 cigány anya kapott 11 600 Ft összegben.

A fenti jelentés szíves tudomásul vételét kérjük

Pécs, 1965. szeptember 6.

Márki László s.k.  
oszt. vez. főmérnök

Egyetértek:  
Gócz Béla s.k.  
vb. elnökhelyettes.

Jelzet: BML PMJVT VB. ülések jegyzőkönyve 1965./3.

## Előterjesztés a város cigány lakosságának helyzetéről és a cigánytelepek felszámolásának aktuális helyzetéről

### 1979. július

Pécs megyei Város Tanácselnökhelyettese

Pécs, Széchenyi tér 1.

Szám: 13.036-10/1979. VII.

Tárgy: A cigány lakosság helyzete, a tanács feladatok.

Előterjesztés

Pécs megyei Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága 1979. augusztus 10-i ülésére.

Tartalomjegyzék:

•III. A korábbi testületei határozatok, javaslatok áttekintése

II. A cigány lakosság helyzete:

•III. Népeség, életkörülmények

B. Foglalkoztatottság

C. Egészségügyi helyzet

D. Kulturális helyzet

I.

*A korábbi testületi határozatok, megyei javaslatok helyzete*

Pécs megyei Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága 140/1976. /XII.30./ sz. határozata az MSZMP Politikai Bizottságának határozata szellemében foglalkozott a cigány lakosság helyzetével.

Megállapította, hogy életkörülményeiben folyamatos, de még mindig nem kielégítő a változás, javulás. A további fejlődés érdekében a szakigazgatási szerve: a munkaügyi osztály, a művelődésügyi osztály, az egészségügyi osztály, az ifjúságpolitikai bizottság és a hivatal számára konkrét feladatokat jelölt meg. E feladatok megfelelnek a cigány lakosság társadalmunkba való beilleszkedését szolgáló 2/1965. /I. 18./ ÉM. - PM. sz. kiegészített együttes rendelet és a Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 194/1977. számú határozatában előírtaknak.

A felsorolt határozatok végrehajtása érdekében végzett tevékenységről az alábbiakat jelentjük a Végrehajtó Bizottságnak.

II.

**A cigány lakosság helyzete**

**•III. Népeség életkörülmények**

A magyarországi cigányok létszámát 1971-ben 320 000-re becsülték, 1976-ban számukat már 350 000-re tették. Így hazánk Európa legnépesebb cigány lakosságú országai közé tartozik. A cigányságon belül anyanyelvük alapján három nagyobb csoport különíthető el:

A magyar (a cigányság 71 %), a cigány (21 %) és a román (8 %). 1970-ben az 1000 főre jutó élve születések száma 32 volt, ez több mint kétszerese az országos átlagnak (15.) 1990-ben minimális, maximális becslés szerint 400- és 500 000 közötti cigány lakossággal kell hazánkban számolni. Pécs megyei városban és városkörnyéki községekben élő cigány lakosság számát, összetételét az 1. számú melléklet tartalmazza.

A kb. 5000 fős cigány lakosság fejlődésének alapvető problémája több területen jelentkező elmaradottságuk. Ez azonban - mint ahogy ezt az 1961-es párthatározat is megállapítja - nem valami faji sajátosság, hanem az évszázados elnyomás következménye.

A cigány lakosság nem nemzetiség, sem közös területe, sem egységes kultúrája nincs, a felaprózódott népcsoport tagjai magyar, a román nyelvet, s a legkülönbözőbb cigány nyelvjárásokat beszélik.

A cigányság lényeges része él a szociális körülményeknek nem, vagy csak minimálisan megfelelő körülmények között. Életszínvonaluk javítását alapvetően lakáskörülményeik megváltoztatásával lehet elérni.

Pécs város és a városkörnyéki községek gondjai a településstruktúra miatt különböznek, de több hasonló probléma is jelentkezik.

Igen nagy hátrányt jelent, hogy a telepeket és a nagyobb csoportok lakóhelyeit a városi infrastrukturális hálózat nem érinti, s a kereskedelmi, egészségügyi ellátásnak is a perifériáján terülnek el. A kunyhókban vagy attól színvonalában alig különböző építményekben nem biztosíthatóak a normális emberi élethez, a pihenéshez, a személyiség kibontakozásához, a művelődéshez elengedhetetlen feltételek.

A cigányság lakóhelyei a városszerkezetben elfoglalt helyük alapján három kategóriába sorolhatók;

1.) **Pécs - külterületén kialakult telepek**

	családok száma	fő
-Vasas II. Buzaberkai telep	6	30
-Kisgyőr iskolatelep	35	200
-Nagykozári út melletti t[ele]p. (üzögi tp.)		50

2.) **Belterületen belül kialakult kolóniák**

	családok száma	fő
-Vasas I. bányatelep	35	130
-Felszabadulás u. mögötti terület	10	50
-Szabó István utca környéke (Pécsszabolcs)	8	40
-Fejlesztés utca	5	20
-Pipacs, Fűzfa utca	17	60
-Megyeri út mögötti terület	5	20
-Fűzes dűlő	8	40
-Kismélyvölgyi út vége	4	40

3.) **Városkörnyéken:**

	családok száma	fő
Kövágószőlős Tóvári telep	-	-
A telep felszámolása megtörtént.		

A külterületi telepek felszámolása a rendelkezésre álló eszközökkel - lakóházvásárlás, építés OTP kölcsönrel, lakásjuttatás - lassú ütemben folyik. A legjobb eredményt a Vasas II. Buzaberkai telepen sikerült elérni. A telep lélekszáma az utóbbi öt évben 60 %-kal csökkent. Ez a lakóterülettel legtovább eső telep, ahonnan a távozást legtöbben önként kezdeményezik. Nehezebb, nagyobb gond felszámolni a másik két telepi egységet. A Kisgyőr telep közel van a városhoz (A Hősök terétől északkeletre 1 km), egy része konszolidálódott, téglaházakkal bővült, az elektromos hálózatba bekapcsolt, vízzel részben ellátott, így a minimális igényű életfeltételek itt adottak. Hasonló a helyzet a nagykozári út melletti telepen is. Ezt kis létszámú cigányság lakja, de nagy részük nem rendelkezik állandó munkaviszonnyal, ezért segítésként még több akadályba ütközik.

A cigányság által lakott belterületi részek is hiányos kommunális ellátásúak. A nagyobb igényű népeség által elhagyott településrészek jöttek létre (térkép 2. sz. melléklet). Legjellemzőbb a Vasas - bányatelepi példa, ahol évek alatt kb. 25-35 támogatott és sajátéres házvásárlás történt, így a települést nagyrészt cigányok alkotják meghatározva ezzel jellegét is.

A belterületi egységek bővülését nagyrészt a természetes szaporulat elhelyezési igénye, másrészt az ellenőrizhetetlen népmozgás (költözések) okozzák.

A telepek gyorsabb ütemű felszámolását az alábbi tényezők igen nagy mértékben nehezítik, akadályozzák:

- III. Pécs városi Tanács nem rendelkezik a felszámoláshoz szükséges pontos nyilvántartással, adatbázissal.
- III. A telepfelszámoláshoz biztosított kedvezmények a belterületi (nem teletszzerű viszonyok között élő) népeségre csak egyedi megyei elnöki határozattal érvényesíthetők.
- III. A telepfelszámolásról szóló rendelet szerint a folyamatos munkaviszonnyal nem rendelkezők - ebből következően a legszükségesebb réteg - a támogatásban hitelképesség hiányában nem vonhatók be.
- III. A lakásigénylések elbírálásánál a szociális szempontok mérvadók ugyan, de a lakásügyi hatóságok nem vezetnek külön nyilvántartást arról, hogy az igénylők közül kik a cigány származásúak és a lakásigényük elbírálásánál nem tesznek különbséget.
- III. Kifejezetten a telepfelszámolásra használható lakáskerettel a tanács nem rendelkezik.
- III. Az ingyenes házhelyjuttatás elengedhetetlen, de a rendelkezésre álló telkek száma kevés. A telekjuttatáson túl támogatás, bontott építési anyag, szanált ház adásával is történik.
- III. A házvásárlási kölcsön 120. 000 Ft, e vételárért jelentős önerő nélkül megfelelő lakóépület nem vásárolható. 1978-ban Pécsen csak 2 db házvásárlás történt közreműködésünkkel.
- III. A lakóházépítés szerény alapterület és felszereltség mellett kb. 300 000 Ft költséggel jár. A 140. 000 Ft-os építési kölcsön után fennmaradó különbözet pótlására képes telepi jelentkező alig van. Az elmúlt 5 évben 3 db házépítés történt, igen jelentős munkálattal hozzájárulással. A házilagos kivitelezés levezetése bonyolult, felelős vállalkozót, kivitelezőt nehéz találni.

Mindebből megállapítható, hogy a telepfelszámolás a jelenlegi körülmények, lehetőségek között az eddig alkalmazott módszerekkel csak igen lassú ütemben, a cigány lakosságnak szűk rétegét érintve folytatódhatna. Végleges megoldásra belátható időn belül nem kerülhetne sor.

## Kiegészítő jelentés a cigánykérdésről és a letelepített cigány lakosság szociális problémáiról

1984. június 18-i tanácsülésen Szabó Nándor kiegészítője:

Tisztelt Tanács!

Pécsett és a városkörnyéken a cigány lakosság helyzete az elmúlt években iskolázottsági, foglalkoztatási szintű és lakáskörülményeik alapján differenciálódott. A telepekről kikerülő lakáshelyzete kedvezőbbé vált. A már nem telepeken élők lakáskörülményei a lakosság többi részével azonos feltételek alapján változott. Arányuknál többen szociális körülményeik miatt részesültek lakásjuttatásban.

Általános műveltségük szintje, foglalkoztatottságuk struktúrája kis mértékben javult.

Emelkedett a cigány lakosság körében a felsőfokú és középfokú képzettségük, valamint a szakmunkások száma, akik szinte teljes körűen integrálódtak. A cigány lakosság nagyobb része élet- és lakáskörülményeik javulása folytán elindult a társadalmi beilleszkedés útján. E pozitív tendencia mellett ugyanakkor a cigány lakosság nem kis részének életkörülményei és életvitele továbbra is kedvezőtlen. Ezek aránya Pécsett nem csökken, sőt az utóbbi időben, mintha emelkedne. Utánpótlásukat elsősorban a Pécsre áramló, valamint a telepeken élők képezik. E réteg életmódját, magatartását előterjesztésünkben rögzítettük. A lakosság nagy részét irritálja a cigányság e rétegének viselkedése, és határozott intézkedéseket sürgetnek, a jelenlegi állapotok megváltoztatása érdekében. Részben ezen körülmények miatt került a téma testületünk napirendjére.

A téma időszerűségét megerősítették a társadalmi viták, amelyekre öt tanácskozási központban és más fórumokon került sor. A felszólalók közül többen javasolták:

- csak a telepeken élők részesüljenek soron kívül lakásjuttatásban.
- lakáshelyzetük javításában érvényesüljön a fokozatosság
- az első lakáshoz jutás után a lakosság többi rétegével azonos elvek alapján részesüljenek lakásjuttatásban
- hangsúlyt a fiatalok nevelésére, általános műveltségük emelésére, a munkaképes korúak szakmáztatására kell helyezni
- következetes szigorot kell alkalmazni a törvényeket megsértőkkel, környezetüket zavarókkal szemben, borszínre való tekintet nélkül.

Többen szóltak arról, hogy megítélésük szerint az elmúlt években felerősödött a cigányság Pécsre áramlása, létszámuk több mint az előterjesztésben rögzített 4000 fő.

- Pécsett túl „humánus” a hatóság velük
- Helytelen volt a putriból összkomfortos lakásba költöztetésük
- helytelenítik, hogy a telepek helyett „kolóniák” alakultak ki a város különböző pontjain, ahol a lakosság többsége cigány származású. Pl. Pipacs u. a Kossuth L. u. néhány épülete.
- Miért tűrik a hatóságok a cigányság egy részének deviáns magatartását, követelőzését, pl. szociális segélyezésnél, miért nem lépnek fel határozottabban az együttélési szabályokat megsértőkkel szemben.

Ezek a vélemények többségükben megalapozottak, részben azonban információhiányra vezethetők vissza. Így pl. a cigánylakó népesség Pécsett 4000 főre becsülhető. Ennél azonban jóval többen tartózkodnak Pécsett. Így pl. a Pécsett dolgozó, ingázó cigányokkal (kb. 1500 fő), a vásárokra, piacokra és egyéb ügyekben Pécsre utazókkal, az országból ideáramlókkal együtt létszámuk 6-8. 000 főre tehető.

Hasonló a helyzet a bűnelkövetők arányának a megítélésében, ugyanis nemcsak a Pécsett lakók követnek itt el bűncselekményeket.

A lakásgazdálkodást illetően részben jogos a kritika.

Egy részük összkomfortos, ill. komfortos lakásának cseréjével jutott a belvárosban lévő jelenlegi alacsony komfortfokozatú lakásához. Másik részük közvetlenül ide történt lakáskiutalás folytán, amely esetenként átgondoltabb is lehetett volna.

Jogosak az észrevételek abba a kérdésben is, hogy erőteljesebben kell fellépni a Pécsre történő illegális bevándorlásuk megakadályozása érdekében. Egyre többen vannak ugyanis olyanok, akik önkényesen költöznek be az évek óta üres, átmeneti lakásokba és lebontásra ítélt romos épületekbe. Kiköltetésük és lakóhelyükre való visszaköltöztetésük egyre nagyobb gondot jelent. Ennél kevesebb erővel lehet és kell az illegális beköltözésüket megakadályozni, a rendőrség, a közterület-felügyelőség és az érdekelt vállalatok együttes tevékenységével.

Teljes egészében azonosulunk azokkal az észrevételekkel, amelyek a cigány lakosság hatékonyabb integrálódásának útját a fiatalok nevelésében, a munkaképes korúak szakmáztatásában látják. Vannak ennek jó példái az iskolák többségében pl. a Pécsbányatelepi Ált. Isk.-ban a tehetséges gyerekek felkarolásában, a hátrányos helyzetűek segítésében. A pedagógusok jó hozzáállása mellett azonban érezzük, hogy ennél több kellene, anyagiakban és tenni akarásban egyaránt. Nemcsak a pedagógusoknak kell vállalniuk és végezniük a ráhatást, hogy a cigány szülők egy része fizesse be a gyermek étkezési díját, törődjön gyermeke nevelésével, de társadalmibbá kell tenni a felnőtt cigány lakosság szakmáztatását is. Szükség van előbbre lépésre, hogy a cigány fiatalok közül többen végezzék el a 8. általános, évente a jelenlegi 4-6 fő helyett többen tanuljanak tovább középiskolákban, többen szerezzenek szakmai képesítést, amely alapja annak, hogy a társadalmi munkamegosztásban helyük, szerepük kedvezőbben alakuljon.

A lefolytatott társadalmi viták során nem érződött cigányellenesség. Nem a cigány származásukat marasztalták el, hanem egy részük életmódját, életvitelét. A cigányság érdekében sürgették a cigánytelepek, kolóniák mielőbbi felszámolását, életkörülményeik megváltoztatását. Általánosításokban persze volt példa, velük szembeni előítéletre utaló megjegyzések is elhangzottak, melyek mögött konkrét eseteket soroltak fel helytelen életvitelükre, mások nyugalmát zavaró magatartásukra utalva.

A társadalmi vitákon résztvevő cigány lakosok is azonosultak az előterjesztésben foglaltakkal. Ők is előítélen szóltak azokról, akik magatartásukkal, életvitelükkel zavarják környezetüket és szigorúbb fellépést kértek velük szemben.

A viták során a jelenlévők egy része szóvá tette azt is, hogy az előterjesztés nem foglalkozik eléggé az eredményekkel, amelyeket a cigány lakosság társadalmi beilleszkedése és életkörülményeik javításában elértünk.

A vitákban résztvevők többsége viszont az előterjesztést őszinte hangvételűnek, a problémákat reálisan feltárónak, a továbblépést meghatározónak minősítette. Többen kifejezték azt, hogy széleskörű összefogás szükséges a célkitűzések megvalósításához.

Tisztelt Tanács!

A javasolt feladatok végrehajtásának feltételei részben adottak, részben folyamatosan megteremthetők.

Az első pontban foglalt *telepfelszámolás* a város különböző pontján lévő, hosszabb ideje üresen álló, komfort nélküli lakásokkal a vidékről beköltözötték visszaköltöztetésével és a lakáscserék útján felszabaduló lakásokkal a rögzített határidőn belül végrehajthatók.

Olyan üres és megüresedő lakásokkal lehet a telepek felszámolását megoldani, amelyeket a névjegyzéken szereplő lakáskérlemzők évek óta nem fogadnak el, s amelyek egy részében vidékről önkényesen beköltözöttek élnek.

Ezek a lakások a putriknál emberibb otthont nyújtanak a telepekről kikerülteknek, akik így elindulhatnak a társadalmi beilleszkedés útján.

A második pontban rögzített *„kolóniák”* megszüntetése hosszabb időt és jelentős anyagi ráfordításokat igényel. (pl. a Pipacs, Fűzfa utcai terület szanálása).

A végleges megoldásig azonban a kolóniákon lakók és a város összlakossága érdekében több intézkedést kell tenni e lakóterületeken a környezetet rendbetételére, a közrend biztosítására. Ezért az intézkedési tervben rögzíteni kell e lakóterületek rendbetételének feladatait, valamint a szanálás stratégiai célkitűzéseit. A hangsúlyt a tervben és a napi munkában a környezetet rendbetételére, az engedély nélküli iparüzés felszámolására, az állattartás fokozatos megszüntetésére kell helyezni.

A többi feladat az előbbihez hasonlóan hosszán tartó, folyamatos, türelmes és következetes munkát igényel a szakigazgatási szervektől az állami, társadalmi szervektől egyaránt. Úgy érezzük, hogy a lakosság helyes véleményére alapozva a cigány fiatalok nevelését, a munkaképes korúak szakmáztatását előtérbe kell helyezni. Céltudatosabban kell eljárni a lakásgazdálkodásban, meg kell akadályozni új kolóniák kialakulását és a cigány családokra hátrányt jelentő lakáscseréket. A különböző juttatások elbírálásánál a jelenleginél szélesebb társadalmi kontrollt érvényesítve jobban kell alapozni a munkahely véleményére is.

A tennivalók végrehajtását a feladati részben megjelölt módon, évente két alkalommal javasoljuk áttekinteni és a tapasztalatokról a vb.-t tájékoztatni.

Úgy érezzük, hogy a megjelölt feladatok következetes végrehajtásával előbbre léphetünk a cigány lakosság érdemi beilleszkedésének folyamatában.

A cigány lakosság helyzetével kapcsolatos munkánk során jó munkakapcsolatban dolgozunk a társadalmi és állami szervekkel. Ezúton is köszönjük a Baranya megyei Tanács Cigányügyi Koordinációs Bizottságának a HNF Pécs Városi Bizottságának és a Városi Rendőrkapitányságnak a téma vizsgálata és az előterjesztés készítése során nyújtott segítségét. Kérjük az állami és társadalmi szervek határozott segítségét a jelentés feladati részében megjelölt tennivalók végrehajtásában. Kérem a Tisztelt Tanácsot, hogy az előterjesztést szíveskedjen megtárgyalni és elfogadni.

Jelzet: BML. PMJVT üléseinek jegyzőkönyve 1984

**Címkék:**

[cigánykérdés](#) <sup>[2]</sup>

[cigánytelep](#) <sup>[3]</sup>

[cigányok](#) <sup>[4]</sup>

**Kiadás:** 7. évfolyam (2007) 5. szám

**Forrás webcím:** [https://www.archivnet.hu/kuriozumok/ciganykoloniat\\_felszamolasa\\_pecsett\\_1956\\_utan.html](https://www.archivnet.hu/kuriozumok/ciganykoloniat_felszamolasa_pecsett_1956_utan.html)

**Hivatkozások**

[1] [https://www.archivnet.hu/kuriozumok/ciganykoloniat\\_felszamolasa\\_pecsett\\_1956\\_utan.html](https://www.archivnet.hu/kuriozumok/ciganykoloniat_felszamolasa_pecsett_1956_utan.html)

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ciganykerdes>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ciganytelep>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ciganyok>